

УДК 342.7

Т. Фурдик,

асистент кафедри теорії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДІАСПОРА В СИСТЕМІ КОЛЕКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА

Тенденції розвитку сучасних правових систем визначаються все більшою антропологізацією права, що виражається в зосередженні правової реальності навколо суб'єкта права. У зв'язку із цим актуальності набувають проблеми теоретичного осмислення природи суб'єкта права як первинного елемента правової структури, засоби й шляхи набуття ним форми суб'єкта правовідносин, його види тощо. Незважаючи на те, що проблематику суб'єктів права в сучасній загальнотеоретичній юриспруденції може бути віднесено до розряду досить детально розроблених, проте залишається нерозкритою низка питань, що стосуються, зокрема, проблем колективних суб'єктів права.

Особливе місце в системі суб'єктів права посідає діаспора. Будучи доволі ретельно та всебічно дослідженим феноменом в історичній, політичній, соціальній науках, вона фактично випадає з поля зору юристів. Спеціальних досліджень, які присвячувалися б діаспорам у сучасному світі з точки зору їх правосуб'єктності, правового статусу й правового становища, відносин із державними інститутами й громадянським суспільством, немає. Це зумовлює актуальність постановки питання про теоретичні аспекти існування діаспор як особливих суб'єктів права. Діаспори відіграють значну роль у сучасному світі, виступаючи вагомими факторами впливу на уряди, формуючи напрями реалізації політики багатокультурності тощо. На цьому тлі актуальними є питання правосуб'єктності діаспор, наприклад, у чому їх особливості як носіїв прав та обов'язків? Яким чином вони можуть їх реалізовувати? Яким є їх

місце в системі колективних суб'єктів права? Усі ці питання вимагають вирішення за допомогою інструментарію загальнотеоретичної юриспруденції.

Проблематика правосуб'єктності діаспор на рівні загальнотеоретичних досліджень, як правило, не розглядається. Однак багато авторів присвятили науковій розробки теоретичним проблемам суб'єктів права. Це такі науковці, як Д. Ллойд, С.І. Архіпов, В.Я. Бойцов, І.М. Самілов, М.В. Вітрук та інші. Питаннями статусу діаспор у сучасному світі займалися О.В. Білозір, А.А. Попок, Д.С. Варга, О.І. Антонюк та інші дослідники.

Мета статті полягає у виявленні місця діаспори в системі суб'єктів права на основі загальнотеоретичної конструкції колективного суб'єкта права.

Актуальність розгляду діаспори в системі суб'єктів права визначається насамперед зростанням її впливу на функціонування сучасних держав. З одного боку, активізація міграційних процесів у сучасному суспільстві закономерно веде до утворення все більшої кількості діаспор, а держави активно розробляють нові специфічні засоби правового регулювання в цій сфері. З іншого боку, діаспори самі стають суб'єктами публічної політики, не лише визначаючи напрями державної діяльності у сфері національних меншин, а й беручи участь у функціонуванні державних інституцій.

Поняття діаспори в сучасному науковому дискурсі все більше ускладнюється. Це зумовлюється тим, що традиційно діаспора розуміється в контексті історії, соціології, антропології з точки зору особливої, локалізованої за

відами колективні суб'єкти права, яких можна розглядати як відносно стійкі об'єднання людей, що характеризуються певним ступенем єдності волі й цілі, а також певною внутрішньою організацією. У межах цієї категорії, на думку дослідника, можна також виділити два різновиди колективних суб'єктів права: організації та спільноти. Будь-який колективний суб'єкт має певну внутрішню організацію, що забезпечує можливість ухвалення спільних рішень. Однак для того щоб виступати в правовій реальності як єдина особа, вступати в конкретні правовідносини, необхідною є чітка внутрішня структура, що дозволяє здійснювати юридичні акти, а також проявляти деякі інші якості залежно від сфери правових відносин і вимог об'єктивного права [5, с. 28–29].

Така позиція є слушною з декількох підстав. З одного боку, колективні суб'єкти права дійсно є неоднорідними за своїм складом. Часто так буває, що більшість індивідів, які входять до складу колективного суб'єкта, можуть про це навіть не здогадуватися. З іншого боку, наявність організаційної структури також є доволі суперечливим питанням. Що розуміти під організаційною структурою? Розуміти її в такому ж сенсі, як це встановлено цивільним законодавством? Або шукати інші шляхи визначення специфіки колективних суб'єктів права?

Варто зазначити, що навіть виділення організаційної структури як кваліфікуючої ознаки, що дозволяє відрізнити організації та спільноти, не завжди дозволяє розкрити все різноманіття суб'єктів права. Особливо помітно це на тлі проблем правосуб'єктності діаспори. У літературі часто підкреслюються відмінності, які існують між діаспорами та національними меншинами. Проблема співвідношення цих понять полягає в тому, що національні меншини мають особливий юридичний статус, оскільки за ними закріплено право вимагати від держави визнання їх прав на самобутність, а в разі утиску чи по-

рушення цих прав вони мають право на їх захист у державних і наддержавних структурах. Діаспора такою можливістю не володіє.

На думку В.А. Сімонова, і національні меншини, і діаспори належать до таких суб'єктів права, як етнічна спільнота. При цьому науковець підкреслює, що будь-якій етнічній спільноті притаманна наявність етнічної ідентичності як важливого фактора забезпечення стійкості цієї спільноти. Однак етнічна ідентичність може бути не єдиною ідентичністю, що впливає на становлення етнічної спільноти. Вона може доповнюватися громадянською ідентичністю, пов'язаною з наявністю юридичного зв'язку з державою; кастовою й класовою ідентичністю, що виражається у відчутті приналежності до певного стану чи соціальної страти; релігійною ідентичністю, пов'язаною зі ставленням до Бога та вірою в інші надприродні сили [6, с. 13].

Цю думку може бути ефективно використано для розмежування діаспори й національної меншини. Найбільш уживане визначення національної меншини наведено в Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) «Про захист прав національних меншин» (1995 р.). Власне, під поняттям «національні меншини» потрібно розуміти групу осіб у будь-якій державі, які проживають на території цієї держави та є її громадянами; підтримують давні, міцні й неперервні зв'язки із цією державою; володіють чіткими етнічними, культурними, релігійними й мовними особливостями; є достатньо представницькими, хоч і менш чисельними порівняно з рештою населення цієї держави або будь-якого її регіону; охоплені прагненням спільно зберігати елементи, що складають їх спільну своєрідність, у тому числі свою культуру, традиції, релігію й мову [7, с. 3].

Національною меншиною вважається також фізичний масив (група) людей некорінного етнічного статусу, який живе в сучасному для себе етносередовищі. Національна меншина

ни діаспора завжди характеризується наявністю внутрішньої організаційної структури, яка виступає інструментом і засобом формування колективної волі її членів. У цьому сенсі діаспора є колективним суб'єктом права, що характеризується як організована спільнота. Національна меншина відповідно до цієї класифікації має розглядатися як неорганізована спільнота.

Ключові слова: суб'єкти права, колективні суб'єкти права, діаспора, національна меншина.

У статті аналізуються теоретичні аспекти розгляду діаспори як самостійного специфічного колективного суб'єкта права. Доводиться необхідність розмежування діаспори та національної меншини. На цій основі запропоновано поділяти колективних суб'єктів права – спільноти на організовані та неорганізовані. Діаспори належать до організованих спільнот, а національні меншини – до неорганізованих.

В статті аналізуються теоретичні аспекти розгляду діаспори як самостійного специфічного колективного суб'єкта права. Доказується необхідність розмежування діаспори та національного меншинства. На цій основі запропоновано поділяти колективних суб'єктів права – спільноти на організовані та неорганізовані. Діаспори належать до організованих спільнот, а національні меншини – до неорганізованих.

Article analyzes the theoretical aspects of diaspora as an independent collective subject of law. The necessity

of demarcation of diaspora and ethnic minorities is grounded. On this basis author proposes to share the collective subjects of law on organized communities and unorganized communities. Diaspora belong to organized communities and ethnic minorities – to unorganized communities.

Література

1. Ллойд Д. Идея права / Д. Ллойд ; пер. с англ. М.А. Юмашева и Ю.М. Юмашева. – 3-е изд. – М. : Книгодел, 2006. – 415 с.
2. Оборотов Ю.Н. Традиции и новации в правовом развитии : [монография] / Ю.Н. Оборотов. – О. : Юридическая литература, 2001. – 160 с.
3. Архипов С.И. Субъект права: общетеоретическое исследование : [монография] / С.И. Архипов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 469 с.
4. Бойцов В.Я. О круге субъектов советского государственного права / В.Я. Бойцов // Сборник научных трудов. – Уфа : УГУ, 1970. – Вып. 1. – С. 60–72.
5. Самылов И.В. Понятие и система коллективных субъектов права / И.В. Самылов // Вестник Пермского университета. Серия «Юридические науки». – 2009. – № 4. – С. 25–32.
6. Симонов В.А. Этническая общность – коллективный субъект конституционного права: понятие и признаки / В.А. Симонов // Вестник Омского университета. Серия «Право». – 2008. – № 2(15). – С. 5–18.
7. Кодекс толерантності / упор. В.П. Старик, Т.Б. Халавка. – Чернівці : Ант ЛТД, 2010. – 144 с.
8. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / А.М. Михненко, М.М. Білинська та ін. – К. : НАДУ, 2011– . – Т. 3 : Історія державного управління. – 2011. – 788 с.
9. Кривоногова М.А. Коллективные права: прошлое, настоящее, будущее / М.А. Кривоногова // Юридическая наука и правоохранительная практика. – 2010. – № 4(14). – С. 85–88.